

OPPIJOIDEN TARPEITA KOSKEVAT LAINSÄÄDÄNNÖLLISET MÄÄRITELMÄT

KATSAUS LINJAUKSIIN

Euroopan erityisopetuksen ja inklusiivisen opetuksen kehittämiskeskuksen (jäljempänä "kehittämiskeskus") työ tukee inklusiivisten opetusjärjestelmien kehittämistä varmistamaan **jokaisen** oppijan oikeus inklusiivisiin ja tasavertaisiin oppimismahdollisuuksiin (**Kehittämiskeskus, 2016**).

Kehittämiskeskuksen työssä tunnustetaan, että jokaisella oppijalla on omat ainutlaatuiset kokemuksensa syrjinnästä ja/tai oppimisen esteistä. Kaikilla kehittämiskeskuksen osa-alueilla pyritään ottamaan huomioon kaikki mahdollinen, mikä voi syrjäyttää oppijat ja lisätä heidän syrjäytymisriskiään (**Kehittämiskeskus, 2021a**).

Tämän sitoumuksen mukaisesti toimita **Syrjäytymisalttiita oppijoita koskevien lainsäädännöllisten määritelmien** tarkastelemiseksi on keskittynyt keräämään ja analysoimaan tietoja kehittämiskeskuksen jäsenmaissa käytetyistä oikeudellisista määritelmistä ja kuvauksista. Erityistä huomiota kiinnitettiin lainsäädännöllisiin määritelmiin ja kuvauksiin, jotka liittyvät laajaan näkemykseen inklusiivisesta opetuksesta **kaikille oppijoille**.

Tässä tarkasteltiin erityisesti sitä, kuinka kehittämiskeskuksen jäsenmaat oikeudellisesti määrittelevät ja kuvaavat oppijoiden tarpeita pitäessään heitä **erityistä tukea tarvitsevina** tai **syrjäytymisalttiina oppijoina**. Siinä pohdittiin myös, kuinka **syrjinnän vastainen lainsäädäntö** ja **inklusiivista opetusta koskeva lainsäädäntö** määrittelevät ja/tai kuvaavat oppijoiden tarpeita, ja siinä tutkittiin **intersektionaalisuuden** käsitettä.

Todisteita kerättiin kehittämiskeskuksen 35 jäsenmaasta.

Lisätietoja on koko raportissa, *Legislative Definitions around Learners' Needs: A snapshot of European country approaches [Oppijoiden tarpeita koskevat lainsäädännölliset määritelmät: Katsaus Euroopan maiden lähestymistapoihin]* (**Kehittämiskeskus, 2022a**) ja **Lainsäädännölliset määritelmät -verkkoalue**.

Erilaisia lähestymistapoja oppijoiden tarpeisiin inklusiivisissa opetusjärjestelmissä

Kehittämiskeskuksen perustamisesta, vuodesta 1996, lähtien maiden ajattelussa ja inklusiivisen opetuksen linjausten painopisteissä on tapahtunut keskeisiä käsitteellisiä muutoksia (**Kehittämiskeskus, 2022b**). Kaikkialla Euroopan maissa keskustelu kaikille oppijoille tasavertaisen opetusjärjestelmien kehittämisestä on siirtynyt "**integraatiosta**" (erityisen tuen tarvitsevien valtavirtaistaminen), "**inklusiioon**" (keskittyminen enemmän kaikkien oppijoiden "oppimismahdollisuuksiin"), ajankohtaisempaan ja laajempaan käsitykseen **inklusiivisesta opetuksesta** tasavertaisena ja laadukkaana opetuksena kaikille oppijoille (ibid.).

Siirtyminen kategorisesta lähestymistavasta, jota erityisopetuksessa tukee lääketieteellinen malli, kohti normatiivisempaa näkemystä, joka keskittyy jokaisen oppijan oikeuksiin heidän olosuhteistaan riippumatta, vaatii muutosta kasvatuksellisessa ajattelussa ja kulttuurissa. Opetusjärjestelmässä, joka pyrkii olemaan tasavertainen kaikille oppijoille, painopisteen oppijakategorioista ja yksilöllisestä tuesta (**kategorinen lähestymistapa**) on muututtava keskittymään koulujen kyvyn lisäämiseen, jotta ne vastaavat kaikkien oppijoiden erilaisiin tarpeisiin (**oikeuksiin perustuva lähestymistapa**) (ibid.).

Inklusiivista opetusta koskevan ajattelun kehitys, niin että se nähdään lähestymistapana korkealaatuiseen koulutukseen **kaikille oppijoille (Kehittämiskeskus, 2021b)** johti keskusteluihin tarpeesta tunnistaa oppijoiden tarpeet käyttämättä leimaavia tunnisteita (erityisesti lääketieteeseen tai vammaisuuteen perustuvia tunnisteita). Kaikissa maissa on tällä hetkellä ongelma laatia lainsäädäntö ja linjaukset siten, että niiden tavoitteena olisi selkeästi varmistaa kaikkien oppijoiden täysi osallistuminen ja parempi osaaminen välttämättä yksilöiden tai oppijaryhmien leimaamista. Leimaamista koskeva dilemma näkyy maiden lainsäädäntöä ja linjauksia koskevissa asiakirjoissa, täytäntöönpanostrategioissa ja -suunnitelmissa sekä seuranta- ja tiedonkeruutoiminnassa.

Tässä toiminnassa termi "**oppijan tarpeet**" ymmärretään tapana korostaa koulutustarjonnan ja/tai tuen tarvetta ilman, että käytetään leimaavaa tunnistetta, joka perustuu ulkoiseen tekijään, joka jollakin tavalla kuvaa yksilöä tai oppijaryhmää tai vaikuttaa siihen. Ei-kategorisen termin "**oppilaiden tarpeet**" käyttäminen olisi ihanteellinen lähestymistapa maille, ja se on yhdenmukainen kehittämiskeskusten inklusiivisia opetusjärjestelmiä koskevan kannan kanssa (**Kehittämiskeskus, 2022c**).

Todellisuus – kuten on todistettu analysoimalla maiden lainsäädännöllisiä määritelmiä tai oppijoiden tarpeita koskevia kuvauksia linjauksissa – osoittaa selvästi, että lainsäädäntö ja linjauksia koskevat asiakirjat kuvaavat oppijoiden tarpeita keskittyen vähemmän oppijoita koskevaan tarjontaan ja tukeen liittyviin vaatimuksiin ja enemmän ulkoisiin leimaaviin tunnisteisiin, joiden avulla määritellään oppijaryhmiä. Tässä toiminnassa käytetään termejä "**oppijaryhmien kategoriat**" ja "**oppijaryhmät**". Ne viittaavat oppijaryhmiin, jotka on tunnistettu tässä toiminnassa tehdyn analyysin avulla.

Alla olevassa tulosten yhteenvedossa luetellaan yhteensä 35:stä maasta niiden maiden lukumäärä, joita tiedot koskevat.

Erityistä tukea tarvitsevia oppijoita koskevien linjausten lainsäädännölliset määritelmät tai kuvaukset

Useimmat maat (32) käyttävät erityistä tukea tarvitsevia oppijoita koskevissa linjauksissa ja lainsäädännössä tunnisteita **vammaiset, erityistä tukea tarvitsevat ja oppimisvaikeuksista kärsivät oppijat**. Jotkut maat viittaavat **sosioemotionaalisiin vaikeuksiin** (14), **kansallisiin vähemmistöihin ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen** (8) tai **taustaltaan sosioekonomisesti heikommassa asemassa oleviin** (7). Vain muutamat maat käyttävät kategorioita oppijoista, jotka ovat **maahanmuuttajia, pakolaisia ja maahan äskettäin saapuneita** (5), joilla on **ikäen liittyviä ongelmia** (4), joilla on **kokemusta kriisistä tai traumasta** (2), jotka ovat **koulun keskeyttäneitä** (2), joilla on taipumusta **poikkeavaan käytökseen tai rikolliseen toimintaan** (2) tai **asuvat syrjäisillä seuduilla, maaseudulla tai epäsuotuisilla alueilla** (1).

Useimmissa maissa erityistarpeita koskevassa lainsäädännössä ja linjauksissa omaksutaan kategorinen lähestymistapa, jota tuetaan lääketieteellisellä mallilla, ja se leimaa oppijoiden tarpeita.

Syrjäytymisalttiita oppijoita koskevat lainsäädännölliset määritelmät ja kuvaukset linjauksissa

Syrjäytymisalttiille oppijoille suunnatussa politiikassa ja lainsäädännössä useimmat maat käyttävät merkintöjä **oppijat, joilla on vammaisuus, erityistarpeita ja oppimisvaikeuksia** (24) tai **ovat taustaltaan sosioekonomisesti heikommassa asemassa** (23). Joissakin maissa viitataan **kansallisiin vähemmistöihin ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen** (16), **maahanmuuttajiin, pakolaisiin ja maahan äskettäin saapuneisiin** (16) tai **koulunsa keskeyttäneisiin** (9). Vain harvat maat käyttävät tunnisteita koskien **kriisi- tai traumakokemuksia** (6), **ikään liittyviä ongelmia** (4), **riippuvuutta ja päihteiden väärinkäyttöä** (4), **asumista syrjäisillä seuduilla, maaseudulla tai epäsuotuisilla alueilla** (4) tai **sosioemotionaalaisia vaikeuksia** (4).

Vaikka nämä esitetään erillisinä oppijoiden tarpeiden kategorioina, kehittämiskeskus tunnistaa, että yksilötasolla nämä eri ryhmät ovat todennäköisesti päällekkäisiä.

Kategorinen lähestymistapa syrjäytymisalttiiden oppijaryhmien leimaamiseen on yhtä yleinen kuin oikeuksiin perustuva lähestymistapa, jossa keskitytään taustaltaan sosioekonomisesti heikommassa asemassa olevien oppijoiden olosuhteisiin. Tämä osoittaa, että maat käyttävät kategorisia lähestymistapoja (ryhmiä), mutta syrjäytymisalttiita oppijoita tarkastellessa ollaan siirtymässä pois puhtaasti lääketieteellisestä mallista (merkinnät vammaisuudesta ja erityisen tuen tarpeesta).

Syrjinnän vastainen lainsäädäntö

Kehittämiskeskuksen jäsenmaiden syrjinnän vastainen lainsäädäntö keskittyy pääasiassa **vammaisiin oppijoihin, oppijoihin, joilla on erityisen tuen tarpeita tai oppimisvaikeuksia** (22), **kansallisiin vähemmistöihin ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen** (20) sekä aiheisiin, jotka koskevat **sukupuolta, sukupuoli-identiteettiä, HLBTIQA+-ihmisiä (homot, lesbot, biseksuaalit, transihmiset, intersukupuoliset, queer/kyseenalaistavat, aseksuaalit) tai sukupuoleen liittyviä ongelmia** (16).

Harvemmat maat toimittivat tietoja syrjinnän vastaisesta lainsäädännöstä, vaikka useimmissa maissa tällaisia lakeja on voimassa. Kaikki kehittämiskeskuksen jäsenmaat ovat ratifioineet lapsen oikeuksien julistuksen ja **yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista**. Useimmat jäsenmaat ovat allekirjoittaneet vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan, jolla luodaan yksilöllinen valitusmekanismi niitä varten, jotka katsovat, että heidän vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen mukaiset oikeutensa on evätty.

Syrjinnän vastainen lainsäädäntö ja linjaukset ovat olemassa kaikissa kehittämiskeskuksen jäsenmaissa, mikä viittaa siihen, että yleisesti ottaen kaikki maat ovat sitoutuneet oikeuksiin perustuvaan lähestymistapaan. On epäselvää, kuinka vahvasti syrjinnän vastainen lainsäädäntö otetaan huomioon koulutusallalla.

Inklusiivista opetusta koskeva lainsäädäntö tai linjaukset

Kehittämiskeskuksen jäsenmaiden itsearviointi osoittaa, että inklusiivisen opetuksen linjausten lainsäädännölliset määritelmät tai kuvaukset jakautuvat lähes tasaisesti **tiettyjen oppijaryhmien, kaikkien oppijoiden tai sekä kaikkien oppijoiden että tiettyjen oppijaryhmien kesken**.

Toimitettujen todisteiden terminologian analyysi osoittaa, että 18 maata sisällyttävät inklusiivisen opetuksen terminologiaa, kuten **kaikki oppijat, yhtäläiset mahdollisuudet tai monimuotoisuus**, lainsäädännöllisiin määritelmiinsä tai linjaustensa kuvauksiin.

Harvemmissa maissa (12) nimetään tiettyjä oppijaryhmiä lainsäädännöllisissä määritelmissä tai inklusiivista opetusta koskevien linjausten kuvauksissa. Jos näin tehdään, yleisimmin mainitaan **vammaiset oppijat, erityistä tukea tarvitsevat ja oppijat, joilla on oppimisvaikeuksia**.

Eri maiden sisällä ja eri maissa inklusiivista opetusta koskevat lainsäädännölliset määritelmät tai kuvaukset sisältävät sekä kategorisen että oikeuksiin perustuvan lähestymistavan. Joissakin maissa ei käytetä leimaavia tunnisteita eri oppijaryhmiä inklusiivisen opetuksen määritelmissä.

Lainsäädäntö ja linjaukset, jotka ottavat huomioon intersektionaalisuuteen liittyvät seikat

Tähän liittyen tiedonkeruussa selvitettiin, mainitaanko lainsäädännössä tai linjauksissa ylipäätään intersektionaalisuutta. Ainoastaan kuusi maata ilmoitti, että niiden lainsäädännössä tai linjauksissa viitataan intersektionaalisuuteen. Vaikka viisi kuudesta maasta toimitti yksityiskohtaisia tietoja ja lähteitä, tiedot eivät riittäneet minkään maan yleisen lähestymistavan tunnistamiseen.

Harvat maat mainitsevat intersektionaalisuuden lainsäädännössään tai linjauksissaan. Tämä voi viitata siihen, että se on vielä suhteellisen uusi käsite, josta keskustellaan eri maissa, mutta se ei vielä käy ilmi lainsäädännössä tai linjauksissa.

Katsaus lainsäädännöllisiin määritelmiin tai kuvauksiin oppijoiden tarpeita koskevissa linjauksissa eri Euroopan maissa

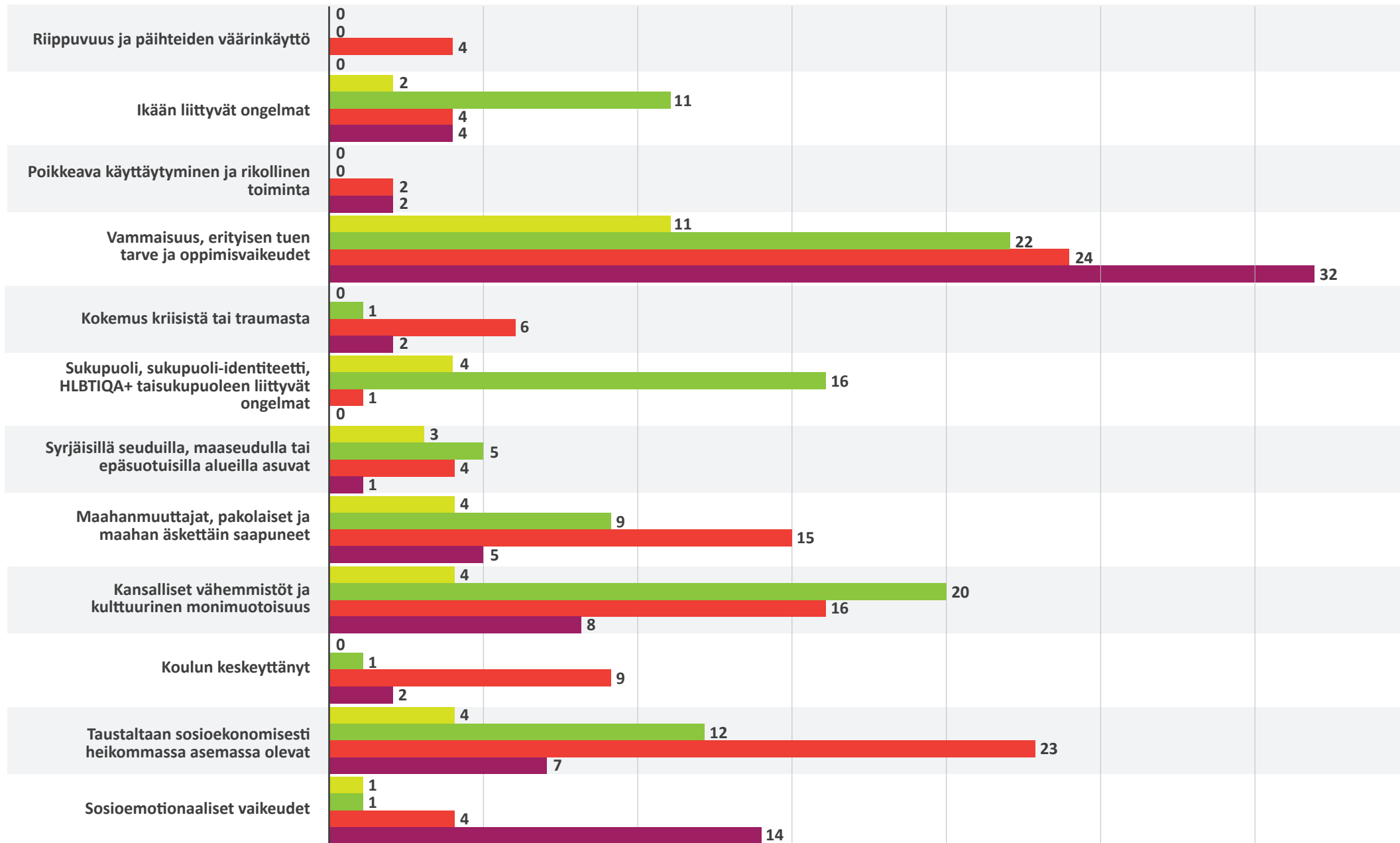
Tässä annetaan vain katsaus siihen, mikä on kehittämiskeskuksen jäsenmaiden tilanne lainsäädännöllisissä lähestymistavoissa koskien oppimismahdollisuuksiin vaikuttavia oppijaryhmiä ja riskitekijöitä. Näin ollen ei ole mahdollista kommentoida lähestymistapojen "suuntauksia". Eri maissa on kuitenkin joitakin yhtäläisyyksiä, jotka ovat merkityksellisiä kehittämiskeskuksen tulevien toimien kannalta yhdessä jäsenvaltioiden kanssa.

Seuraava pylväskaavio on yhteenveto edellä esitetystä analyysituloksista. Se osoittaa, kuinka moni maa on yksilöinyt tai kuvaillut oppilasryhmiä lainsäädännössään tai linjauksissaan, jotka koskevat erityistä tukea tarvitsevia ja syrjäytymisalttiita oppijoita, sekä syrjinnän vastaisessa lainsäädännössä ja inklusiivista opetusta koskevassa lainsäädännössä/linjauksissa.

Niiden maiden lukumäärä, joissa oppilasryhmiä on tunnistettu tai kuvattu eri lainsäädännön ja linjausten aloilla

0 5 10 15 20 25 30 35

■ Inklusiivista opetusta koskeva lainsäädäntö
 ■ Syrjinnän vastainen lainsäädäntö
 ■ Syrjäytymisalttiit oppijat
 ■ Erityisen tuen tarpeessa olevat oppijat

Keskeiset viestit

Toiminnan tulosten perusteella on tunnistettu seuraavat keskeiset viestit, jotka liittyvät lainsäädännöllisiin määritelmiin tai kuvauksiin oppijoiden tarpeita koskevissa linjauksissa eri Euroopan maissa:

- Useimmat maat käyttävät edelleen **kategorista lähestymistapaa**, jonka mukaan oppijoilla on puutteita, jotka edellyttävät tarjonnalta korvaavia toimenpiteitä. Samaan aikaan maat kehittävät koulutusjärjestelmiensä kykyä vastaanottaa ja sisällyttää mukaan kaikki oppijat.
- Maat ovat siirtymässä pois lääketieteellisten mallien tukemista kategorisista lähestymistavoista kohti muita kategorisia lähestymistapoja, jotka huomioivat laajempia sosiaalisia tai olosuhteisiin liittyviä tekijöitä.
- Inklusiivinen opetus tulkitaan usein tarkoittavan erityisesti vammaisille ja/tai erityistä tukea tarvitseville oppijoille suunnattua sen sijaan, että se palvelisi **kaikkia oppijoita** heidän monipuolisine ja yksilöllisine tarpeineen tunnistamalla ja poistamalla oppimisen esteitä. Näitä voivat olla mahdolliset oikeudelliset esteet, jotka eivät puutu syrjintään eivätkä pysty varmistamaan kaikkien oppijoiden täyttä osallistumista kansainvälisten yleissopimusten mukaisesti.
- Keskittyminen oppijoiden tarpeisiin yleisesti, eikä oppijaryhmien leikkaamiseen, merkitsisi siirtymistä kohti **oikeuksiin perustuvaa lähestymistapaa**.

Inklusiivinen opetuspolitiikka ja käytännön toimet, joissa käytetään lääketieteellisen lähestymistavan tukemia erityistarpeisiin liittyvää leimaamista ja terminologiaa, ja joissa eri ryhmille on eri tarjonta, eivät ole sopusoinnussa inklusiivisen opetusjärjestelmän oikeuksiin perustuvan lähestymistavan kanssa, joka keskittyy järjestelmän sisäisiin esteisiin (**Kehittämiskeskus, 2022b**).

Erityisen tuen tarpeisiin liittyvä terminologia, jota tukee lääketieteellinen lähestymistapa, saattaa edistää kategorista lähestymistapaa oppijoiden leimaamiseksi. Vaihtoehtona on keskittyä inklusiivisten opetusjärjestelmien ominaisuuksiin, jotka rakentavat kykyä varmistaa tehokkaammin, että kaikkien oppijoiden oikeudet inklusiiviseen opetukseen täyttyvät.

Termi "**syrjäytymisalttiit oppijat**" kattaa laajimman joukon eri oppijaryhmiä ja kaikki tekijät, jotka voivat vaikuttaa negatiivisesti heidän oppimismahdollisuuksiinsa. Se kiteyttää laajan näkemyksen ja oikeuksiin perustuvan lähestymistavan, jonka mukaan kaikki oppijat otetaan mukaan inklusiiviseen opetukseen.

Käsitteen "**syrjäytymisalttiit oppijat**" käyttäminen kaikkien kehittämiskeskuksen jäsenmaiden kanssa toteutettavien toimien painopisteenä tukee linjausten kehittämistä kohti laajaa inklusiivista koskevaa visiota, jota tukee oikeuksiin perustuva lähestymistapa. Tämä on kehittämiskeskuksen inklusiivisia opetusjärjestelmiä koskevan kannan mukaista.